

Bureau Energie Projecten  
Inspraakpunt openbare raadpleging Eemshaven-West  
Postbus 248  
2250 AE Voorschoten

Cc: gemeenteraad van Eemmond en PS van Groningen

Ons kenmerk: 17-001-MT

Groningen, 1 februari 2017

Betreft: MES Eemshaven-west

Geachte heer, mevrouw,

Met deze zienswijze wil ik reageren op de Milieu Effect Studie voor het windpark Eemshaven-West en bijbehorende documenten. Ik doe dit mede namens Natuurmonumenten, de Waddenvereniging, Avifauna Groningen, het Groninger Landschap, en Stichting Natuur en Landschap Eemmond. Gedurende de planvorming is ons de mogelijkheid geboden om inbreng te leveren op de te bestuderen thema's. Wij zijn dan ook tevreden dat voor vogels er in de MES naast aanvaringsslachtoffers ook gekeken is naar effecten van de windturbines op de verstoring van het leefgebied. De locatie van het geplande windpark vlak naast Werelderfgoed de Waddenzee en polder Ruidhorn maakt dat wij ernstige zorgen hebben over de negatieve effecten op natuur en landschap.

Wij willen u vragen rekening te houden met de volgende punten bij uw afwegingen over de inrichting van het park:

- 1) De westwaartse uitbreiding van het windpark in het landelijk gebied langs de waddenkust is in onze ogen een significante aantasting van het **landschap**. Er zijn diverse (plannen voor) windparken langs de gehele waddenkust. Vanaf de Waddeneilanden in Nederland en Duitsland zijn de parken langs de kust goed waar te nemen (zie ook figuur 1). Wij onderschrijven de conclusie van het MES m.b.t het landschap dan ook **niet**. Het open waddenlandschap is de laatste jaren gehalveerd (zie <http://www.clo.nl/indicatoren/nl2094-openheid-van-de-grote-wateren>). Als natuur en landschapsorganisaties hebben wij behoefte aan nieuwe, bindende afspraken om de weidsheid en open horizon van het Waddengebied te beschermen.
- 2) Uit de ecologische studie blijkt dat de windturbines de aanwezige vogels in polder **Ruidhorn** en de hoogwatervluchtplaatsen langs de kust tot een afstand van 600 meter kunnen verstoren. Hierdoor maken zichtbaar minder vogels gebruik van geschikt leefgebied dichtbij de turbines, deze moeten uitwijken naar elders. Het netto leefgebied in de Waddenzee wordt daarmee kleiner. Wij vragen u om zoveel mogelijk afstand te houden tot de kust en minimaal 600 meter tot polder Ruidhorn voor de reguliere productie turbines. Bij de extra grote testturbines blijkt een grotere afstand tot Ruidhorn nodig om te veel verstoring en slachtoffers van beschermde soorten te voorkomen. Wij vragen u om de benodigde afstand voor deze turbines nader te onderzoeken en tot effecten bekend zijn, vanuit voorzorgsprincipe, deze testturbines op een afstand van minimaal 1 km tot polder Ruidhorn te plaatsen.
- 3) Uit de ecologische studies blijkt bovendien dat in de Eemshaven bovenproportioneel veel **trekvoegels** slachtoffer worden van de turbinewieken. Met name turbines dichtbij de kust maken veel slachtoffers blijkt uit onderzoek van Altenburg en Wymenga (2014). Wij vragen u daarom om zoveel mogelijk afstand tot de kust

aan te houden en de turbines uit te rusten met een stilstandvoorziening en het gebruik ervan te verplichten. Deze maatregel wordt ook voorgeschreven door de Gedeputeerde Staten van Groningen. Door de turbines stil te zetten gedurende die nachten dat de gestuwde vogeltrek precies op de hoogte van de wieken passeert kan 75% van de vogelslachtoffers voorkomen worden. Vleermuis slachtoffers kunnen tot 80-90% worden gereduceerd zo blijkt uit ecologisch onderzoek naar de effecten van stilstandvoorziening uitgevoerd in opdracht van de provincie Groningen (2017).

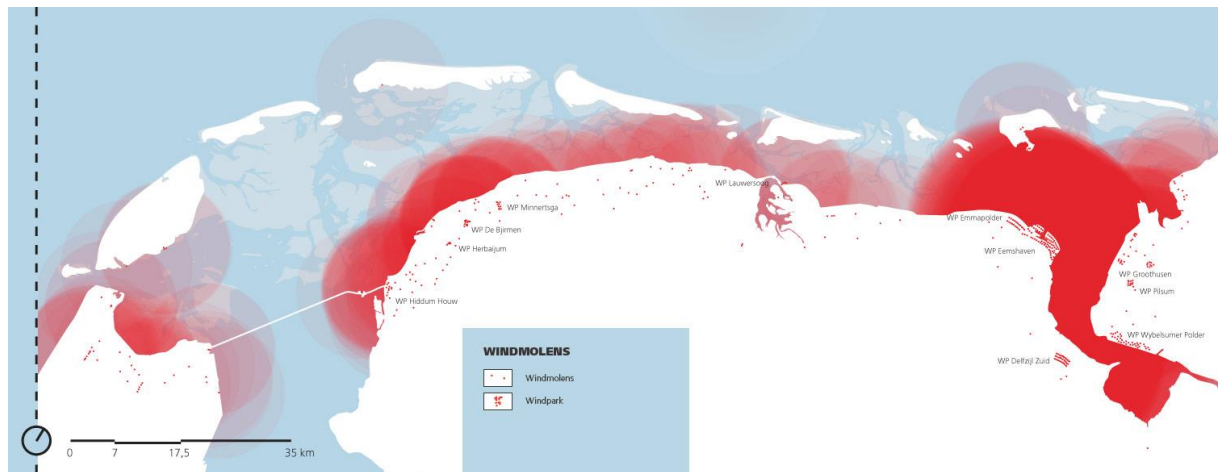
In onderstaande zienswijze lichten wij deze punten verder toe.

### 1) Landschap

Langs de Nederlandse en Duitse waddenkust en in het IJsselmeer staat al een groot aantal windturbines en er zijn plannen voor meer in zowel Noord-Holland, Friesland en Groningen. Een integrale afweging over waar wel en niet windturbines geplaatst kunnen worden langs de kust ontbreekt. Elke provincie besluit voor zichzelf waar windparken geplaatst kunnen worden. Gezamenlijk tasten deze parken de open horizon en weidsheid van het waddenlandschap aan. Dit zijn kernkwaliteiten van de Waddenzee, van groot belang voor de waardering van het gebied door toeristen en recreanten. In het Compendium voor de Leefomgeving 2012 is geconstateerd dat in de Waddenzee in de periode 2002 -2012 het zicht op windturbines met een factor 2 is toegenomen. In de evaluatie structuurvisie derde nota Waddenzee (2016) wordt ook geconstateerd dat het open waddenlandschap is aangetast door onder meer windturbines door het ontbreken van een duidelijk juridisch kader om deze waarden te beschermen. Aanbevolen wordt om gebieden te vrijwaren van de ontwikkeling van windturbines en grote bouwwerken en deze vast te leggen in het Barro (Besluit algemene regels ruimtelijke ordening). Wij onderschrijven deze conclusie.

De realisatie van windpark Eemshaven-West gaat ondanks eerdere afspraken tussen overheden en natuurorganisaties westwaarts langs de Waddenkust het landelijk gebied in. De weidsheid en de open horizon van Werelderfgoed de Waddenzee worden hiermee verder aangetast. Wij onderschrijven de conclusie van het deelrapport landschap dat er geen significante aantasting van het landschap is dan ook **niet**. Er is wel degelijk sprake van aantasting van het waddenlandschap, zeker in combinatie met plannen langs de waddenkust elders in Nederland.

**Om invulling te kunnen geven aan de hoofddoelstelling voor de Waddenzee – behoud van het unieke open landschap - verzoeken wij u om zo snel mogelijk middels een integrale afweging over de hele waddenkust, de gebieden aan te wijzen die in de toekomst gevrijwaard worden van windturbines en deze vast te leggen in het Barro. Daarnaast vragen we u een visie te ontwikkelen over hoe om te gaan met megawindmolens (> 6 MW) die het waddenlandschap aantasten en te kijken naar alternatieven binnen Nederland voor dit type molens.**



Figuur 1 – zichtbaarheid windparken vanaf het wad -Waddenvereniging 2009

### Methodiek rapport landschap

Wij zijn het op een aantal punten niet eens met de in het rapport gebruikte methodiek om de effecten op landschap in te schatten:

- 1) De zone die in het rapport gehanteerd wordt voor de afstand waarop de turbines zichtbaar zijn is naar onze mening te klein (figuur 5.9). De gehanteerde afstand (25 x de tiphoogte (3,2km) is te klein, zeker in het open landschap van de Waddenzee zijn de turbines al van veel verder te zien. Volgens cijfers van het KNMI (2009) reikt het zicht gedurende de zomer – wanneer veel toeristen en recreanten in het gebied aanwezig zijn – 48% van de dagen tot 20 km. De bestaande turbines zijn duidelijk waarneembaar vanaf de Waddeneilanden. Daarmee is de invloed van het windpark niet klein en lokaal zoals in het deelrapport landschap onterecht wordt gesteld.
- 2) De schaal gehanteerd in het rapport landschap om de mate van aantasting van het landschap in te schatten is onjuist. Hier wordt alleen uitgegaan van de afstand waarop een windturbine duidelijk waarneembaar is. Naast de weidsheid is ook de open horizon van het waddenlandschap een kernkwaliteit. De turbines zijn op een veel grotere afstand waarneembaar aan de horizon, zo stelt ook het rapport landschap. Door slechts uit te gaan van de afstand (3 km) langs de kust waarlangs nieuwe windturbines geplaatst worden, wordt het effect onderschat. Immers de zichtbaarheid van die molens aan de horizon is veel groter dan het stuk dijk waarop ze staan, waardoor het gebied wat beïnvloed wordt door de turbines veel groter is dan 3 km.
- 3) De Emmepolder en omliggende polders maken geen onderdeel uit van het industrieterrein de Eemshaven, het is landelijk agrarisch gebied direct grenzend aan de Eemshaven maar ook aan akkers, natuurgebied Ruidhorn en de Waddenzee. Het is daarom in onze ogen onjuist en eenzijdig om te stellen dat het effect van de westwaartse uitbreiding van het windpark op het landschap verwaarloosbaar is vanwege de invloed die het industrieterrein al op de omgeving heeft. Dergelijke redeneringen onderstrepen des te meer **het belang van het aanwijzen van vrijwaringsgebieden langs de Waddenkust.**
- 4) Het effect van het windpark op het Waddenlandschap wordt even zwaar mee gewogen als de effecten op bijvoorbeeld het polderlandschap. Dit is in onze ogen onterecht. Effecten op het Werelderfgoed wegen in onze ogen zwaarder mee.

- 5) In de Emmapolder staan op dit moment geen turbines met obstakelverlichting. Het plangebied grenst aan het gebied met de meest donkere nachten van Groningen. Het is ons er veel aan gelegen om de lichtvervuiling vanuit de Eemshaven niet verder westwaarts uit te breiden. Obstakelverlichting wordt als zeer hinderlijk ervaren door de omgeving. Door alleen het aantal turbines met obstakelverlichting mee te wegen in de afweging wordt er onvoldoende aandacht besteed aan het toevoegen van obstakelverlichting in het nu nog duistere gebied.

**Wij vragen u om de methodiek waarmee de aantasting van het landschap wordt beoordeeld aan te passen naar aanleiding van bovengenoemde opmerkingen. Daarbij vragen wij u het belang van de weidsheid en de open horizon van het waddenlandschap zwaar te laten mee wegen in uw afwegingen bij de inrichting van het park. Daarnaast vragen wij u scenario's en methodieken te selecteren die obstakelverlichting overbodig maken / tot een minimum beperken.**

**Bij de keus tussen de verschillende scenario's willen wij u vragen de volgende twee conclusies die getrokken worden in het rapport landschap zwaar te laten meewegen:**

- *een grotere afstand tot de Waddenzeedijk resulteert in een duidelijk patroon en geeft een aantrekkelijker beeld vanaf de Waddenzeedijk;*
- *de keuze om testturbines te plaatsen in het test- en onderzoeksgebied ten westen van de productieturbines, heeft een negatieve invloed op de openheid van de Waddenzee en vergroot de zichtbaarheid van het windpark.*

## **2) Afstand tot Ruidhorn**

Primair vinden wij een westwaartse uitbreiding van het windpark een significante aantasting van het Waddenlandschap, zoals we hierboven hebben verwoord. Nu westwaartse uitbreiding mogelijk wordt gemaakt in de provinciale verordening en onderdeel is van al de in de MES vergeleken scenario's willen wij uw aandacht vestigen op de afstanden die aangehouden dienen te worden tot polder Ruidhorn en de kust om ecologische verstoring te voorkomen. Uit het deelrapport ecologie behorende bij de MES valt op te maken dat de turbines tot op een afstand van 600 meter hoogwatervluchtplaatsen zoals polder Ruidhorn verstoren. De in eerste instantie voorgeschreven afstand van 500 meter blijkt dus niet te volstaan om twee redenen blijkt uit het rapport ecologie:

- 1) *Er zijn op de hoogwatervluchtplaats soorten die een verstoringsafstand hebben van meer dan 500 meter. Het zou kunnen zijn dat de ruimtelijke afscheiding van Ruidhorn ten opzichte van het akkergebied, en de aanwezigheid van andere soorten, deze vogels voldoende rust en veiligheid biedt, maar dat is niet op voorhand zeker;*
- 2) *In alle alternatieven en varianten zijn aan de zuidoostzijde van Ruidhorn locaties gepland voor prototype offshore testturbines. Die zullen fors groter (kunnen) zijn dan de huidige turbines. De verstoringsafstanden in de literatuur, waarmee in deze voorspellingen moet worden gewerkt, zijn afkomstig uit onderzoek bij kleinere of zelfs aanzienlijk kleinere turbines. Weliswaar is bekend dat verstoringseffecten niet evenredig groter worden met de grootte van turbines, maar ook als de verstoringsafstanden maar enigszins groter worden, zou Ruidhorn deels binnen de verstoringsafstand van de dichtstbijzijnde testturbine komen te liggen.*

**Wij vragen u daarom om voor reguliere productieturbines (vergelijkbaar met de huidige turbines) een minimale afstand van 600 meter tot polder Ruidhorn aan te houden. Voor de extra grote testturbines vragen wij u om eerst nader onderzoek te doen naar de verstoringsafstand. Tot de feitelijke effecten bekend zijn, stellen wij voor**

**om vanuit voorzorgsprincipe, te overwegen om de testturbines elders in Nederland of op een afstand van minimaal 1 km van Ruidhorn te plaatsen.**

**Dit houdt in dat alle huidige alternatieven te dicht bij polder Ruidhorn komen** (zie figuur 6a) (LET OP: verstoringscontour in figuur 6a is ingetekend op 500 meter i.p.v. 600 meter, de werkelijke contour is dus groter).

### **Afstand tot de kust**

Uit figuur 6 a valt tevens op te maken dat de verstoringscontour ook over de buitendijkse hoogwatervluchtplaats de Rommelhoek valt. In de MES wordt vervolgens het volgende geconcludeerd: *Dit betekent dat, hoe dichter turbines bij de Waddenzee worden geplaatst, hoe groter het gebied is dat verstoord wordt en hoe meer soorten kunnen worden verstoord. Daartegenover staat dat de hoogwatervluchtplaatsen nu goed lijken te functioneren, ook al liggen ze binnen de verstoringscontour van al aanwezige windturbines.*

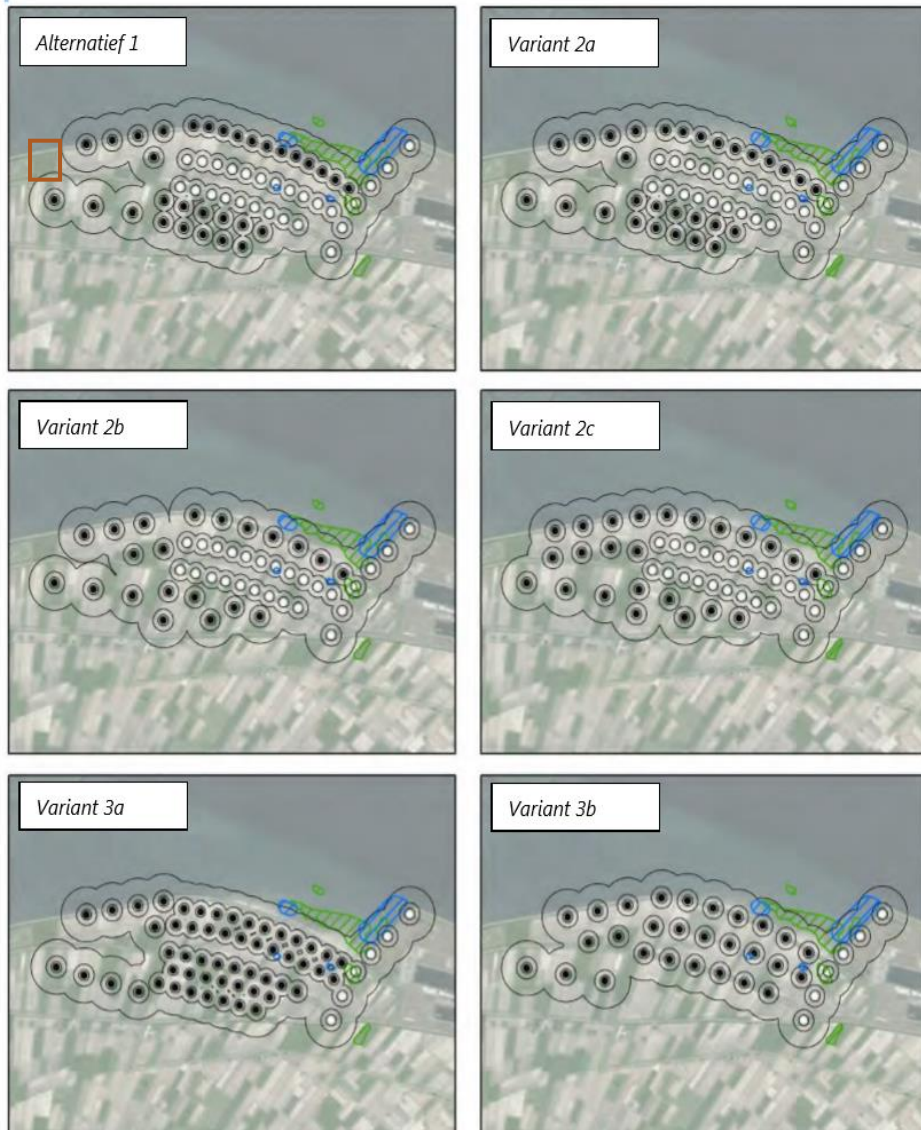
Door de laatste redenering wordt het versturende effect op HVP's naar onze mening onderschat. Het deelrapport ecologie spreekt deze redenering zelf ook tegen met de volgende constatering: *Klop (2016) laat zien dat ruimtelijke verdeling van vogels op de hoogwatervluchtplaats Eemshaven-west (Rommelhoek) in de huidige situatie al beïnvloed wordt door de daar aanwezige windturbines: voor sommige soorten zijn minimale afstanden tot deze turbines vastgesteld van 300 tot 500 m, terwijl ook dichterbij voor deze soorten geschikt habitat is.*

Er is een ecologische relatie tussen de HVP's en het foerageergebied van vogels. Als deze soorten moeten uitwijken naar elders op de hoogwatervluchtplaats of andere hoogwatervluchtplaatsen, heeft dat negatieve effecten op de bruikbare oppervlakte foerageergebied. Netto betekent dit een verkleining van het geschikte leefgebied, in ieder geval (zeker) bij hoogwater. In geval van het bijplaatsen van extra turbines langs de kust valt de verstoringscontour ver over de hoogwatervluchtplaats.

**Om bovenstaande redenen zijn wij van mening dat plaatsing van turbines op of direct achter de dijk ongewenst is en verzoeken wij u de turbines op een significante afstand van de kust te plaatsen.**

Het deelrapport ecologie is gebaseerd op ecologische studies naar de effecten van het huidige areaal windturbines. Deze zijn 3 MW groot. Op basis van deze studies wordt voorspeld wat de te verwachten ecologische effecten van het nieuwe park zijn. Zoals hierboven al is geconstateerd is daarmee een kennis hiaat over de ecologische effecten van de extra grote testturbines. Maar ook de reguliere productieturbines zijn in een aantal scenario's (2a, 2b en 3b) aanzienlijk groter dan de huidige 3 MW-turbines. Ook van deze grote productie turbines zijn de werkelijke effecten op de ecologie dus onbekend en daarmee de te verwachten verstoringsafstanden.

**Wij vragen u om ook voor de grote productie turbines nauwkeuriger te verkennen wat de te verwachten effecten op de ecologie zijn om de aan te houden verstoringsafstanden te bepalen.**



**Figuur 6a (uit het deelrapport ecologie behorende bij de MES Eemshaven West)** - De zes alternatieven en varianten met voor iedere windturbine verstoringscontouren van 100, 200 en 500 meter. Afgebeeld zijn ook de huidige contouren van hoogwatervluchtplaatsen overdag (groen gearceerd) en 's nachts (blauw gearceerd) (naar afbeelding 5.1 en 5.2). Bestaande turbines hebben een witte stip, nieuw te plaatsen turbines een zwarte. Turbines aan de oostzijde van het plangebied zijn opgenomen in verband met bestaande effecten op de hoogwatervluchtplaatsen, zie tekst. Positie Ruidhorn is groene vlak linksboven het park (rood vierkantje op eerste kaartje).

### 3) Trekvogels

Uit het deelrapport ecologie blijkt bovendien dat in de Eemshaven boven proportioneel veel **trekvogels** slachtoffer worden van de turbinewieken. Met name turbines dichtbij de kust maken veel slachtoffers blijkt uit onderzoek van Altenburg en Wymenga (2014). Door de

turbines stil te zetten gedurende die nachten dat de gestuwde vogeltrek precies op de hoogte van de wieken passeert kan 75% van de vogelslachtoffers voorkomen worden. Vleermuis slachtoffers kunnen tot 80-90% worden gereduceerd zo blijkt uit ecologisch onderzoek naar de effecten van stilstandvoorziening uitgevoerd in opdracht van de provincie Groningen (2017).

**Wij vragen u daarom om zoveel mogelijk afstand tot de kust aan te houden en de turbines uit te rusten met een stilstandvoorziening en het gebruik ervan te verplichten.**

### **Voorkeursvariant**

Om de effecten op natuur en landschap te beperken gaat onze voorkeur uit naar een variant die zo min mogelijk westwaarts uitbreidt, compact is ingericht en zoveel mogelijk afstand houdt van de kust. Variant 3 a zonder de westelijk gelegen extra grote turbines in de nabijheid van de kust en polder Ruidhorn. Uit de aanvullende rapporten landschap en natuur blijkt dat deze extra grote testturbines meer negatieve effecten hebben op natuur en landschap.

Ten slotte willen wij u vragen om aan de realisatie van het windpark minimale voorwaarden voor participatie door omwonenden voor te schrijven. Dit is in onze ogen een minimale voorwaarde voor draagvlak vanuit de omgeving. Bijvoorbeeld door de mogelijkheid te bieden voor een dorpsmolen waarvan de opbrengsten ten goede komen aan de inwoners van bijvoorbeeld Uithuizen en omliggende dorpen. Dit zou kunnen door een tender uit te schrijven voor de ontwikkeling van het park. Naast voorwaarden aan participatie, kunnen er ook voorwaarden voor natuur en landschap aan de tender verbonden worden. Zoals is gebeurd met wind op zee zal dit naar verwachting ook voor wind op land de kostprijs naar beneden brengen.

Met vriendelijke groet,

Mede namens, Natuurmonumenten, de Waddenvereniging, Avifauna Groningen, het Groninger Landschap, en Stichting Natuur en Landschap Eemsmond

Anneke Schafer,

Directeur Natuur en Milieufederatie Groningen